אור הצפון — הדקדוק בהנהגה

הדקדוק בהנהגהכפי שקבעו חז"ל, היה הגורם שהשתלשלו ממנו כל הדברים במכירת יוסף - יחסו של יעקב כלפי יוסף. הכתוב אומר: "וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו ועשה לו כתונת פסים". יעקב גרם בזה קנאת האחים שממנה הסתעפה כל הפרשה האמורה וחז"ל לומדים מכאן: "לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו, נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים" (שבת י), כלומר שבגלל מעשה זה בא העונש הנורא הזה של שעבוד מצרים. בעלי התוספות העירו שם, "שאף על גב שבלאו הכי נגזר, דכתיב 'ועבדום ועינו אותם', שמא לא נגזר עליהם עינוי כל כך אלא על ידי זה, שהרי ארבע מאות שנה התחילו משנולד יצחק". ומפרש מהר"ם בארוכה שלולא מעשה כתונת הפסים, יכולה היתה הגזירה להתקיים עוד שנים רבות בארץ כנען, כמו שנתקיימה מהזמן שנולד יצחק שממנו מתחיל המנין של ד' מאות השנה, עד מעשה זה ושעבוד מצרים היה נדחה לדור אחרון, ובגלל כתונת הפסים שעשה יעקב ליוסף נתגלגל הדבר וירדו מיד למצרים והתחילו שנות השעבוד.

הרי שמעשה זה ששינה יעקב את יוסף משאר האחים. היא הסיבה הראשונה שגרמה לשנאת מה בין האחים ויוסף והסבה את הסתבכות כל הדברים עד שהורידה אותם למצרים והביאה עליהם את השעבודים והעינויים.

והנה נתבונן נא מה היה הפגם במעשהו של יעקב בכתונת הפסים.

המשנה אומרת (בבא בתרא קלג): "הכותב את נכסיו לאחרים והניח את בניו מה שעשה עשוי אלא אין רוח חכמים נוחה הימנה". ולפי מסקנת הגמרא אין לשנות גם בן בין הבנים ואף מבן רע לבן טוב, משום שפוסקים כשמואל דאמר לרב יהודה: "לא תיהוי כי עבורי אחסנתא ואפילו מברא בישא לברא טבא" (שם). ואם כי לכאורה הוא עושה בזה מעשה הגון, ואמנם "רבן שמעון בן גמליאל אומר אם לא היו בניו נוהגים כשורה זכור לטוב", בכל זאת פוסקים כחכמים שאין לנהוג כן.

והנה הטור מוסיף על זה את דברי חז"ל (שבת יג) "שלא ישנה אדם לבן בין הבנים אפילו בדבר מועט שלא יביא לידי קנאה" (ראה טור שו"ע רפב). ומשמע מדבריו שגם הטעם בזה שלא יעביר את נכסיו מבניו הוא כדי לא להטיל קנאה (ראה בית יוסף שם).

והנה נראה כמה מדריגות בדבר. לפי דברי המשנה אף אם הוא כותב נכסיו לאנשים זרים ומעביר את ירושתו מבניו - אינו עושה בזה שום איסור, כי הנכסים הם שלו וברשותו למסור אותם למי שמוצא חן בעיניו, אלא שאין זו הנהגה נאה ואין רוח חכמים נוחה הימנו, ואם הוא איננו מעביר ירושתו מבניו אלא שמעדיף בן אחד על השני - הרי פגם בהנהגתו עוד יותר קל. ועל אחת כמה

שאם איננו משנה כלל בירושתו בין הבנים אלא שהוא מהנה לאחד מהם בדבר מועט יותר מהאחרים, בודאי שהפגם הוא מועט מאד.

ומכאן נבין כמה דק היה הפגם בהנהגתו של יעקב שעשה ליוסף כתונת פסים שלא היה בו אלא משקל שני סלעים מילת. ובודאי היתה כאמור, כוונתו לטובה כדי לתת לו פרס על הצטינותו, כפי שהכתוב מציין "כי בן זקונים הוא לו" וכפי שמתרגם אונקלוס "ארי בר חכים הוא ליה" (ראה בראשית לז). ועוד שרצה לעורר בין האחים קנאת סופרים, שחכמינו ז"ל דרשו אותה לשבח ואמרו: "קנאת סופרים תרבה חכמה" (בבא בתרא כא.). ובכל זאת בגלל משגה קל בהנהגתו זו שהיה בה שינוי בן בין הבנים, נסתבכו הענינים בצורה חמורה כזו שיוסף חשד באחיו בדברים שלא היו בהם והביא אותם לידי קנאה ושנאה באיזו מדה שהיא, כפי שהכתוב מעיד: "ויקנאו בו אחיו": "וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום", ומכאן נשתלשל ונתגלגל הדבר שירדו למצרים ונשתעבדו בניו וכל דורותיהם אחריהם בכל עבודות הפרך ובעינויים הקשים והמרים.

ולא עוד אלא שאמרו חז"ל (שבת פט): "ראוי היה יעקב אבינו לירד למצרים בשלשלאות של ברזל, אלא שזכותו גרמה לו". הרי שבגלל אותו פגם דק היה ראוי יעקב לולא זכותו לעונש עוד יותר קשה מזה.

ומכאן כמה חמור כל שינוי מהנהגה טובה, ואף שלא נמצאה בו כל עבירה אף מדרבנן ואין בו אלא מהדרגות האחרונות הגובלות עם הדברים שאין רוח חכמים נוחה מהם.